

АРІ ТУРУНЕН

VIAE
HUMANAE

**ЗАБУТІ
ІСТОРІЇ
МІСТ:**

як багатство та культурний розвиток
здобуваються толерантністю

Серія «VIAE HUMANAЕ»
Заснована в 2009 р. Випуск 10

Арі Турунен

**ЗАБУТІ ІСТОРІЇ МІСТ:
як багатство та культурний розвиток
здобуваються толерантністю**

Видання здійснено за фінансової підтримки
FILI – Finnish Literature Exchange

This work has been published with the financial assistance of
FILI – Finnish Literature Exchange

ARI TURUNEN

**MAAILMANHISTORIAN
KUKOISTAVIMMAT KAUPUNGIT:**

ELI MITEN ERILAISUUDEN SIETÄMINEN
SYNNYTTÄÄ VAURAUTTA JA SIVISTYSTÄ

АРІ ТУРУНЕН

**ЗАБУТІ ІСТОРІЇ МІСТ:
ЯК БАГАТСТВО
ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК
ЗДОБУВАЮТЬСЯ ТОЛЕРАНТНІСТЮ**

Переклад з фінської Софії Цисаревої

**Львів
Видавництво Анетти Антоненко
Київ
Ніка-Центр
2018**

УДК 94:008
Т86

Переклад з фінської *Софії Цисаревої*

Переклад за виданням:

*Ari Turunen Maailmanhistorian kukoistavimmat kaupungit
Eli Miten erilaisuuden sietäminen synnyttää vaurautta ja sivistystä*
ISBN: 978-952-264-375-9

Турунен А.

Т86 Забуті історії міст: як багатство та культурний розвиток здобуваються толерантністю / Арі Турунен ; пер. з фінськ. С. Цисаревої. – Львів : Видавництво Анетти Антоненко ; Київ : Ніка-Центр, 2018. – 280 с., 8 с. кольор. вкл. – (Серія «VIAE HUMANAЕ»; вип. 10).

ISBN 978-617-7192-91-5 (Видавництво Анетти Антоненко)

ISBN 978-966-521-708-4 (Ніка-Центр)

Книжка Арі Турунена, відомого фінського соціолога та письменника, – це захоплююча подорож сторінками історії дев'яти великих міст світу, починаючи від VII ст. до н. е. і закінчуючи сучасною добою. Мілет і Александрія, Паталіпутра, Багдад і Ханчжоу, Флоренція, Ісфахан, Амстердам і Сан-Франциско – усіх їх єднало одне: толерантність і відкритість до сприйняття іншості, що уможливили заможне життя та культурний поступ. Історії цих величних міст нагадують про те, що процвітання і творчий розвиток потребують простору вільної думки, сповненого людяністю і взаєморозумінням між різними особистостями, етносами, державами. Терпимість до меншин, думок, критики і нових ідей забезпечує життєздатність і породжує творчий потенціал.

Для широкого кола читачів, передусім тих, хто цікавиться різноманітними питаннями історії.

УДК 94:008

Всі зображення книги взято з Wikimedia Commons, якщо не вказано інше.

Перші ілюстрації розділів: Мілет (Asaf Eliason/Shutterstock), Ханчжоу (yienkeat/Shutterstock), Флоренція (Yaraz/Shutterstock), Ісфахан (suronin/Shutterstock), Сан-Франциско (Miloje/Shutterstock)

ISBN 978-617-7192-91-5 (Видавництво
Анетти Антоненко)
ISBN 978-966-521-708-4 (Ніка-Центр)
ISBN 978-966-521-594-3 (Серія VIAE
HUMANAЕ)

Copyright © Ari Turunen, 2018

First published by Atena Kustannus, Finland, in 2006

© Переклад, С. Цисарева, 2018

© Видавництво Анетти Антоненко, 2018

© Ніка-Центр, 2018

© Серія «VIAE HUMANAЕ». Ніка-Центр, 2009

ЗМІСТ

У пошуках простору людяності (Софія Цисарева)	7
На межі толерантності	12
МІЛЕТ	15
АЛЕКСАНДРІЯ	37
ПАТАЛІПУТРА	61
БАГДАД	83
ХАНЧЖОУ	111
ФЛОРЕНЦІЯ	133
ІСФАХАН	163
АМСТЕРДАМ	191
САН-ФРАНЦИСКО	225
Мистецтво толерантності	263
Література	268
Показчик імен і географічних назв.....	273

У ПОШУКАХ ПРОСТОРУ ЛЮДЯНОСТІ

Перечитуючи улюблені уривки книжки Арі Турунена, знову повертаюся до риторичного питання: «чи насмілимося бути самими собою?» Цей вислів, наче виклик, залишається у пам'яті та змушує ще раз замислитися. Проблема ідентичності завжди була актуальною для людства. Починаючи від славнозвісного напису «Пізнай самого себе!» на стіні храму Аполлона в Дельфах, у якому Сім Мудреців Стародавньої Греції зверталися до самої суті кожної людини, і дотепер, коли питання індивідуальності та іншості, толерантності та захисту прав людини стоять на вістрі розвитку процесів глобалізації у світі, зростання масштабів міграційних потоків, загрози тероризму, світової фінансової кризи, революцій і війн.

Десь тут, за буремних часів ХХІ століття ми, українці, також торуємо свій шлях самовизначення, чи то з книжкою, чи то зі зброєю в руках, чи то переосмислюючи історію, чи то роблячи вибір, якою мовою розмовляти, якого майбутнього прагнути для своєї країни...

За свідченням експертів Центру Разумкова, саме «питання ствердження спільних цінностей як основи загальнонаціональної ідентичності» є сьогодні дуже важливим для об'єднання українського соціуму. Водночас така позитивна етнічна ідентичність, на думку деяких сучасних психологів, є запорукою толерантності. Яку ситуацію спостерігаємо в Україні? За даними соціологічного дослідження рівня толерантності в українському суспільстві, проведеного Центром Разумкова в 2017 р., в Україні більшість (62%) опитаних відповіли, що не довіряють (зовсім і переважно) представникам інших національностей, 65% українців не довіряють людям іншої релігії, віри. З іншого боку, справедливим буде пригадати, що толерантне ставлення до прав національних меншин в Україні має глибокі традиції. Наприклад, III Універсал Української

Центральної Ради проголошував у 1917 р. поряд з іншими правами і свободами національно-персональну автономію для забезпечення меншинам права на самоврядування. Якщо ж поглянути на світ у цілому, сучасні тенденції усвідомлення і, що найголовніше, практики принципів толерантності не виглядають втішними. Крах політики мультикультуралізму, зростання міжетнічної напруженості та відокремленості спонукають шукати нові шляхи до порозуміння та взаємодії на рівні народів і держав, на рівні діалогу культур. Але все нове – це забуте старе, і підказки несподівано для себе знаходимо в минулому людства, читаючи книжку Арі Турунена.

Книжка Арі Турунена – це наче захоплююча подорож сторінками історії великих міст світу починаючи від VII ст. до н. е. і закінчуючи сучасною добою. Послугуючись промовистими прикладами, автор доводить, що толерантність і відкритість до сприйняття іншості були реальністю багатьох цих міст і відкрили унікальні можливості для розвитку, багатства, культурного поступу. Наприклад, у древньому Мілеті саме завдяки взаємодії і торгівлі з іноземцями було розроблено абетку – попередницю латиничного та кириличного письма, що нині використовується в усьому світі. Завдяки неупередженості та допитливості Багдад зберіг і передав наступним поколінням Європи духовну спадщину Греції, Александрії, шумерів, персів та індійців. А величний Ісфахан – свого часу одне з найбільших і найбагатших міст у світі, з півмільйонном мешканців і 48 релігійними школами – завдяки унікальним традиціям увічливої торгівлі об'єднав на своїх вулицях і базарах людей найрізноманітніших культур і релігій. Атмосфері вільнодумства й свободи Амстердама світ завдячує найблискучішими монументальними творами західної філософії, що були створені тут іммігрантами Рене Декартом і Джоном Локком. Сан-Франциско зі своєю жагою до експериментаторства, бунтом проти авторитетів і терпимістю до іншості та помилок створює умови для революції у сфері інформаційних технологій, об'єднуючи людство всесвітньою мережею Інтернет.

Забуті історії величних міст Арі Турунена нагадують про те, що процвітання і культурний розвиток потребують простору: простору вільної думки, сповненого людяністю і взаєморозумінням між різними людьми, етносами, державами. Разом із тим письменник застерігає, що «цей простір відразу втрачається, якщо людей починають класифікувати й створювати штучні бар'єри: на

основі чи то їхніх поглядів, чи то рис особистості, чи то статі, чи то суспільних класів і каст, етнічного чи релігійного походження». Славетні історії міст насправді розповідають про тих сміливців, хто наважився бути самим собою, незважаючи ні на що, наважився бути людиною. Прислухаймося, можливо, нам потрібні такі історії саме зараз.

Софія Цисарева

Подяки:

Suomen tietokirjailijat ry,
Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta,
Пану Ратю,
Лео Форсс,
Ярі Хоффрен,
Тімо Сіівонен,
Хейккі Патомякі,
Мінна Торманен,
Рісто Ісомякі,
Яаана Айраксинен,
Йоні Ніккола,
Еліна Салонен,
Майя Лахтеенмякі

**Тому ще раз назву свої цінності
новому поколінню:
це людяність, толерантність
і прекрасні дрібниці життя.**

- MIKA VALTARI -

НА МЕЖІ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Свого часу десь у світі було місто, де вершилися величні справи. Воно вирізнялося атмосферою надзвичайної відкритості: тут прихильно ставилися до купців, що розмовляли дивними мовами, і до завезених ними іноземних традицій. Тут створювалося багато нового, що приносило жителям добробут і процвітання. Місто сприяло коштами розвиткові мистецтва й усього прекрасного, що своєю чергою притягувало сюди ще більше обдарованих людей. У цій книжці я подаю на ваш розсуд дев'ять міст, що були якийсь час найбагатшими та найрозвинутішими у світі, тому що там люди насмілилися надихати та бути натхненними чужими ідеями та традиціями.

У багатьох сучасних мегаполісах є пам'ятники не лише їхнім правителям, а й митцям, письменникам, винахідникам і дослідникам. Проте чи багатьом із них жилося свого часу добре у власних містах?

Перед Національною Академією Афін бачимо пам'ятник Сократові. Філософ сидить, глибоко поринувши у роздуми. Хоча Сократ визнавав, що по відношенню до афінян він настирливий, наче гедзь, усе ж таки він залишався вірним своїм переконанням, згідно з якими відкрите, допитливе ставлення до світу та пізнання нового відкривають шлях до втілення блага. Сократ дуже дратував своє оточення, настільки, що його було засуджено до смертної кари. Після смерті Сократа молодий Платон утікає з Афін разом з іншими учнями, рятуючись від можливих переслідувань. Учніві Платона, Аристотелю, також довелося залишити Афіни, перебуваючи у вигнанні аж до самої смерті.

У Королівській Академії мистецтв Лондона можна побачити пам'ятник Джонові Локку, загорнутому в плащ. Револьюційні думки англійського філософа Джона Локка щодо права звинувачувати правителів у зловживанні владою визначним чином вплинули на Декларацію незалежності Сполучених Штатів Америки. У 1683 р.

Локкові довелося тікати з Лондона. Свою книжку він написав у вигнанні.

На бульварі Сен-Жермен у Парижі є пам'ятник замисленому Дені Дідро. Під час роботи над своєю енциклопедією, першим у світі тлумачним словником такого роду, він увесь час протидіяв опонентам і цензурі. У 1749 р. Дідро був заарештований та ув'язнений на три місяці через твердження, що знання здобувають за допомогою відчуттів, а не як божественне одкровення.

Школи Платона й Аристотеля, Академія та Лікей (слова походять від назви гаю Академа та території біля храму Аполлона Лікейського) закарбувалися у мові та свідомості людства як осередки культури та свободи. Британський лібералізм і французьке Просвітництво також несуть у собі ідеали світла розуму та свободи думок. Прекрасні слова.

Сократ, Локк і Дідро на сьогодні є класиками та героями Афін, Лондона та Парижа. Але ці міста добре пам'ятають не лише свободу, культуру та просвітництво, а й вигнання, цензуру та спалення книжок. Жодне місце у світі не завжди було вільним і прогресивним, хоча там і зводилися пам'ятники на знак культурних звершень. Завжди були люди, які вважають себе наділеними ледве не божественним правом визначати, що є гарним смаком, про що можна говорити і що треба робити. Таких людей ми повсякчас зустрічаємо в навчальних закладах, на роботі, в уряді, комітетах із питань культури та партійних лавах. Вони уникають зустрічей із новими незвичайними людьми. Бо ж знайомство з новими людьми – це надмірні зусилля та тягар, оскільки існує небезпека, що доведеться захищати власну картину бачення світу або натрапити на дещо аж занадто екзотичне.

Разом із тим були місця, де у таких зустрічах бачили можливості, відкриті для всіх. Ця книжка розповідає про міста, в яких різні люди – переважно шукачі нового, експериментатори – мали змогу жити мирно, без переслідувань і обмежень. Міста розквітали, бо там захочували до свободи думки та дії, розуміли іноземні мови і культури. Хоча зовнішні впливи й не завжди сприймали там як бажані, утім, уміли толерантно ставитися до несхожості. Звичайно, не обов'язково захоплюватися геть усім – достатньо зуміти витримати тих, хто захоплений. І коли в суспільстві схвалюють свободу й іноземні звичаї, результатом стає історія успіху в економіці, науці та мистецтві. Принаймні на якийсь час.

ΡΑΙΕ ΒΡΑΧΥΣΕΝΟΙΑΣ
ΤΩΕΝΗ ΤΡΟΠΩΔΕΛΕΥΤΗ
ΥΕΣΤΗΝΕΠΙΡΑΠΤΟΠΥΟΥ
ΒΑΧΕΜΟΙΣΕΝΟΝΟΥΣΙΕΡΟΥ
ΜΟΙΣΕΝΟΜΕΟΥΡΑΝΤΟΖΕ
ΠΕΚΑΘΙΑΡΥΣΑΜΕΧΑΡΑΚ
ΣΕΡΜΑΤΩΝΕΙΚΟΙΝΑΘΑΝ
ΕΚΤΟΝΕΥΝΟΙΑΝΗΤΙΣΕΝΗ
ΠΟΔΟΜΗΡΝΕΝΕΑΤΑΚΛΕΙ
ΡΩΝΙΕΡΑΕΩΜΑΤΟΦΗΡΑΚΟ
ΥΣΕΝΗΟΙΣΠΟΡΑΔΑΤΟΥ
ΑΣΜΕΙΟΝΗΡΟΝΑΝΕΚΑ
ΕΦΕΑΥΤΗΣΕΙΣΑΛΕΟΡΑ
ΛΑΝΠΕΙΧΑΝΑΝΤΗΡΑ
ΠΡΟΣΟΔΟΥΣΙΕΝΑΥΣΟΝ
ΡΟΗΤΕΙΣΕΝΑΝΤΕΝΤΕ

МІЛЕТ

ВІЛЬНЕ АНТИЧНЕ МІСТО

Домагайся краси у діяннях, а не у зовнішності.

- ФАЛЕС -

Розташування Мілета на перетині торговельних шляхів зробило його відкритим до іноземних впливів. Тому він став портовим містом квітучої творчості, одним із найбільш жвавих у регіоні Середземного моря.

На узбережжі Туреччини, десять кілометрів на північ від міста Дідім, величні руїни простяглися посеред зеленої рівнини. З кам'яних сходів великого театру добре видно навколишні гори. На стадіоні поряд височіють кілька колон. Припікає сонце, і лише цикади порушують тишу. Важко уявити, що понад 2500 років тому на цьому самому місці було славетне жваве і мальовниче місто, широкі портові вулиці якого населяли мандрівники зі всього світу.

Більшість руїн Мілета датується Епохою еллінізму та Римської імперії. Навіть за великого бажання за їхнім виглядом не можна зрозуміти, наскільки винятковим є це місце. Хоча назва міста не залишилась у пам'яті багатьох, духовна спадщина Мілета, настільки ж древня, як культура античних Афін, продовжує жити.

У підручниках історії немає згадок про правителів Мілета, що разом зі своїми військами могли б принести славу та шану жителям міста. Заснований іонійцями Мілет не був військовою державою, і в ньому не цікавилися завоюваннями. Це не обов'язково погано. Замість хизування на парадах тут займалися торгівлею, винахідництвом і ставали заможними.

Абетка й Одисея

За часів свого розквіту в VII–VI ст. до н. е. Мілет не мав ані зарозумілої аристократії, ані еліти. Не контрольовані всевидящим оком правителів, мілетці вільно подорожували та спілкувались у шинках. Мілет був одним із перших по-справжньому вільних міст.

Мілет належав до союзу, утвореного іонійськими містами-колоніями. У XI ст. до н. е. іонійці заснували колонії вздовж берегів сучасної Анатолії. Землі узбережжя Іонії простягалися на сорок кілометрів углиб і на сто шістдесят кілометрів у довжину, від Мілета на північ, до міста Кими, території поблизу сучасної затоки Немрут. До складу союзу з дванадцяти міст також входили острови Кос і Самос.

Мілет розташовувався на півострові з чотирма гаванями. Серцем міста була гавань поблизу купальні. Як в одному з процвітаючих світових міст, у Мілеті до чужинців ставилися не ворожо, а під комерційним кутом зору. Іноземні купці могли вільно пересуватись і радитись у провулках міста. Недарма Мілет став популярним і найвизначнішим центром торгівлі у Середземному морі. Мілет був

кінцевим пунктом на караванному шляху з Азії через Лідію. У Мілеті зустрічалися погоничі караванів з Азії та мореплавці з Греції. За свідченням історика Ганса Фурухагена, для людей, що багато подорожували, Мілет був сприятливим місцем для зустрічей і обміну досвідом. Там шукали найкращі методи вимірювання, мореплавства та прогнозування погоди. Там намагалися знайти раціональне пояснення явищам природи. Спілкування з торговцями Ассирії, Хеттської держави, Вавилонії, Сирії, Арамеї та Єгипту сприяло поширенню нових знань та іноземних звичаїв у Мілеті.

Шляхом торгівлі мілетці відкрили для себе також фінікійську культуру. Завдяки своїм високорозвиненим торговельним суднам фінікійці, що мешкали на території сучасного Лівану, мали перевагу на ринку півдня Середземного моря. Вони заснували безліч портових торгових міст, одним з яких був Карфаген. Євреї називали фінікійців «ханаанеями», що в перекладі з івриту означає «купець». Про велике значення торгових зв'язків між греками та фінікійцями свідчить те, що перші назвали останніх *фойніке*, вірогідно, за назвою пурпурової фарби, якою вони торгували.

Найвідоміший і найважливіший винахід фінікійців можна побачити на саркофазі біблзького царя Ахірама, датованому XI ст. до н. е. Саркофаг було знайдено на території сучасного міста Джубейль у 1923 р. Зараз він зберігається у Національному музеї Бейрута.

На саркофазі фінікійськими літерами написані найдревніші з відомих фінікійських текстів. Від фінікійської абетки після 750 р. до н. е. утворилася іонійська абеткова система. До того греки користувалися лінійним письмом Б, в якому налічувалося близько ста складових знаків.

Чотири перші літери у семітській фінікійській мові означають бика («алеф»), будинок («бет»), верблюда («гімель») і двері («далет»). У Мілеті вони набули форми альфа, бета, гамма та дельта.

У Мілеті було зроблено важливе нововведення щодо абетки: до неї додали голосні літери. Написання стало більш легким, що надало значного поштовху розвитку економіки. У текстах торгових угод стало менше підстав для різночитань, ніж раніше. З форми, прийнятої в Мілеті, зрештою розвинулася грецька 24-літерна абетка, на якій базувалися пізніше також латиничне та кириличне письмо. Сімдесят відсотків населення Землі користуються латиничною абеткою. Кириличну абетку використовують понад двісті п'ятдесят мільйонів людей у Євразії. В Греції мілетську абетку й досі використовують

<i>Алеф</i> , бик	𐤀	A	A
<i>Бет</i> , будинок	𐤁	B	B
<i>Гімель</i> , верблюд	𐤂	Г	C
<i>Далет</i> , двері	𐤃	Δ	D
<i>Хе</i> , вікно	𐤄	E	E
<i>Вав</i> , гак	𐤅	Z	F
<i>Зайн</i> , зброя	𐤆	H	G
<i>Хет</i> , паркан	𐤇	Θ	H
<i>Тет</i> , колесо	𐤈	I	I
<i>Йод</i> , рука	𐤉	Κ	J
<i>Каф</i> , долоня	𐤊	Λ	K
<i>Ламед</i> , посох, прут	𐤋	Μ	L
<i>Мем</i> , вода	𐤌	N	M
<i>Нун</i> , риба, змія	𐤍	Ξ	N
<i>Самех</i> , риба	𐤎	O	O
<i>'Айн</i> , око	𐤏	Π	P
<i>Пе</i> , рот	𐤐	Ρ	Q
<i>Цаді</i> , папірус	𐤑	Σ	R
<i>Каф</i> , мавпа або вушко голки	𐤒	T	S
<i>Реш</i> , голова	𐤓	Υ	T
<i>Шін</i> , зуб	𐤔	Φ	U
<i>Тав</i> , хрест, знак	𐤕	Χ	V
	𐤖	Ψ	W
	𐤗	Ω	

Еволюція абетки: від фінікійських до грецьких і латинських літер. У літері «А» можна впізнати перевернуту голову бика, у «Б» – план будинку. Літера «Н» схожа на звивисту рибу чи змію. Розроблену в Мілеті абетку в 403 р. до н. е. було офіційно запроваджено в Афінах

у її початковій формі. В науці мілетські літери використовують у формулах математики, фізики та інших дисциплін для позначення величин і змінних.

Першопочатково абетка розвинулася через потребу записувати торгові угоди. Проте швидко з'явилася зацікавленість записувати також інше. Епоси, що передавалися з вуст в уста, зрештою перетворилися на письмові шедеври, з яких наступним поколінням залишилися, наприклад, «Іліада» та «Одіссея».

Деякі дослідники вважають, що Гомер був сліпим іонійським поетом із міста Смірни. Немає впевненості, чи був Гомер історичною особою. Також достоту невідомо, чи Гомер написав ці твори. «Іліада» та «Одіссея» вельми різні за своїм складом. Події відбуваються за часів Троянської війни, коли грецької абетки ще не вигадали. У будь-якому разі дехто, Гомер чи представник гільдії співців-поетів гомерідів (*Homeridae*), зібрав і впорядкував вірші, з яких утворилися «Іліада» та «Одіссея».

Не зрозуміло також, чи були вірші записані безпосередньо зі слів Гомера або співця-поета гільдії. Найдавніші зі знайдених текстів, написаних грецькою абеткою, датуються приблизно 730 р. до н. е. На думку деяких дослідників, вірші буди записані відразу після винайдення грецької абетки. Гомерові тексти, принаймні частково занотовані, використовувалися професійними промовцями віршів. У VII ст. до н. е. вони виконували рапсодії, акомпануючи собі на лірі. Гомерові вірші набули своєї остаточної форми починаючи з III ст. до н. е., коли писарі Александрійської бібліотеки були також редакторами текстів.

Поезія Гомера значно вплинула на філософську думку. Боги у його віршах людиноподібні. Вони відрізняються від людей лише тим, що є безсмертними і переважають силою. Людьми та богами керують передусім доля та провидіння, природний порядок Всесвіту.

Вплив іонійської культури на грецьке письмове та усне мовлення був значним. З діалекту Іонії сформувалася мова літератури й освіченості у грецькому світі. З неї утворилася класична грецька мова.

На ліричну поезію також впливали музичні стилі, що прийшли разом із гамою з сусідніх країн Лідії та Фрігії. Ще у григоріанських хоралах Середньовіччя вживали лідійську та фрігійську гаму.

Скрізь у грецькому світі ліричних віршів співали під акомпанемент ліри або подвійного гобоя *авлоса*. Дерев'яний духовий

Гомер і його поводитир. Немає впевненості, чи був Гомер історичною особою. За деякими грецькими джерелами, він був сліпим поетом зі Смірни. Від іонійського діалекту текстів Гомера походить мова літератури та науки у грецькому світі. Картина Вільяма Бурро

інструмент був невід'ємною частиною елегій, тужливих величальних поезій, для виконання яких потрібні музикант і співець. Вірші зазвичай були також піснями про кохання. Мімнерм зі Смірни писав застільну поезію, проте його пам'ятають завдяки любовним віршам на честь флейтистки на ім'я Нанно. Мімнерм черпав натхнення у збудженій еротичній атмосфері святкових гулянь.

Абетка та письмо зробили Іонію провідною цивілізацією Середземномор'я. Писемність сприяла розвитку законодавства, оскільки за її допомогою нечітко сформульовані закони були записані у більш конкретній формі. Закони спершу впорядковувалися віршованою мовою, щоб їх було легко запам'ятовувати та проголошувати публічно. Писемність створила міцний фундамент для заснування міст-держав. Міста-держави, *поліси*, в основі яких було покладено конституцію, почали з'являтися у грецькому світі у VIII ст. до н. е. Появі нового ладу сприяли ріст чисельності населення, поширення землеробства на нові колонії, особливо на Іонію, і тим самим збільшення кількості землевласників. Поліс перетворився на незалежну спільноту з визначеними адміністративними межами. Водночас землероби, що володіли землею, вперше отримали нероздільні громадянські права. Отже, розвиток полісів був пов'язаний із великомасштабним заселенням греками узбережжя Середземного та Чорного морів, а також із заснуванням колоній.

Поліси були численними і мали різні форми правління: тиранія, олігархія, аристократія та демократія. Уряд складався зазвичай з чиновників і ради, до складу якої входили громадяни. Згідно з Бертраном Расселлом, політична влада у Мілеті належала спершу аристократії, потім купцям, що передавали її законно обраному тиранові.

Слово «тиран» означало першопочатково правителя полісу (*tyrannos*). Тиран приходив до влади, обраний народом, і не обов'язково був для греків чимось негативним. Грецька тиранія з'явилася головню через громадське протистояння між аристократією та правителями. У подібних до Мілета полісах не схвалювали обґрунтований божественним правом або традицією перехід влади у спадок. У результаті повстань правителем зазвичай ставили тирана. І в Мілеті монархію було повалено на ранніх стадіях, хоча спершу при владі були царі. Приблизно в 630 р. до н. е. формою правління стала тиранія, коли до влади став тиран Фрасибул. За свідченням Аристотеля, тирана Мілета контролювала *пританія* – регулярна рада чиновників.

Кінець безкоштовного уривку.
Щоби читати далі, придбайте,
будь ласка, повну версію книги.